

Εισαγωγή: Πέρα από τον αμοραλισμό, μια νέα οικονομία

Μη λες ψέματα. Μη διεκδικείς εύκολες νίκες.

—Αμιλκάρ Καμπράλ

*Χρειάζεται πολύς,
πάρα πολύς χρόνος για να έρθει,
αλλά ξέρω ότι μια αλλαγή θα έρθει.
Ω ναι, θα έρθει.*

—Σαμ Κουκ

Γράφω κεκλεισμένων των θυρών. Εκεί έξω άνθρωποι πεθαίνουν χωρίς λόγο. Εκεί έξω οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι. Εκεί έξω, οι φτωχοί γίνονται φτωχότεροι. Αυτή είναι η Αμερική. Αυτός είναι ο κόσμος. Μάρτιος 2021.

Πενήντα χρόνια πριν ο Σαμ Κουκ τραγούδησε «Μια αλλαγή θα έρθει» [«A change gonna come»]. Χθες η Αρουντάντι Ρού ρώτησε αν θα διαβούμε «την πύλη ανάμεσα σε αυτόν τον κόσμο και τον επόμενο [...] σέρνοντας μαζί μας τα κουφάρια της προκατάληψης και του μίσους μας, την πλεονεξία μας, τις τράπεζες δεδομένων μας και τις νεκρές ιδέες μας, τους νεκρούς ποταμούς και τους ουρανούς με καπνό. Ή αν, αντιθέτως, θα προχωρήσουμε ανάλαφροι, με μικρές αποσκευές, έτοιμοι να φανταστούμε έναν καινούργιο κόσμο. Και έτοιμοι να αγωνιστούμε για αυτόν».

Χειμώνας, άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο, 2021, 2022, 2023... Θα κάνουμε φωνακλάδικες κινητοποιήσεις, ολισθαίνοντας παρ' όλα αυτά σε μια καταθλιπτική καθημερινότητα, και θα υποκύψουμε; Ή θα επιτύχουμε μια βαθιά οργάνωση, χορεύοντας μέχρι την απελευθέρωση, για να κερδίσουμε μια αλλαγή που θα διαρκέσει; Χρόνο με το χρόνο. Θα υποφέρουμε μίζερα παγιώνοντας έναν ασθμαίνοντα παλαιό κόσμο; Ή θα ανθίσουμε λαμπρά, οικοδομώντας έναν καλύτερο νέο κόσμο;

Για να υπερβούμε την αρρώστια, τη διαφθορά, τον σαδισμό, τη λαίλαπα της καταστροφής, θα πρέπει να έρθει η Μεγάλη Αλλαγή. Η Μεγάλη Αλλαγή χρειάζεται μια σταθερή, ενημερωμένη συλλογική κίνηση. Η Μεγάλη Αλλαγή απαιτεί πολλούς μαζί σε μία ενοποιημένη κίνηση. Η Μεγάλη Αλλαγή απαιτεί να σταματήσουμε τα ψέματα.

Αλλά Μεγάλη Αλλαγή σε τι;

Ας μην αρνηθούμε το προφανές. Οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν σκληροί.

Ομάδες Ισραηλινών εποίκων μολυσμένων με ιό φτύνουν Παλαιστίνιους για να τους μεταδώσουν ασθένεια. Αμερικανοί νέοι αποκαλούν χιουμοριστικά τον ιό «μπουμεροεξολοθρευτή» [boomer remover]. Σε πάρτι εφήβων προσκαλούν ανθρώπους με κορονοϊό, χρεώνουν την είσοδο και προσφέρουν βραβεία σε όποιον κολλήσει τον ιό πρώτος. Παιδιά σκοτώνουν συμμαθητές τους, για να ελέγχουν τους διαδρόμους του σχολείου. Εταιρείες-παράσιτα επιβάλλουν την εξαθλίωση προκειμένου να συσσωρεύσουν κέρδος. Έθνη στρέφονται εναντίον εθνών. Η στρατιωτικοποιημένη αστυνομία συντρίβει αυχένες ανυπεράσπιστων πολιτών. Οι φαρμακευτικές επιβάλλουν ένα δολοφονικό εμβολιαστικό απαρχαίντ. Ιδιοκτήτες παράγουν τεράστιο στεγαστικό πρόβλημα. Εργοδότες προκαλούν φτώχεια. Τα μίντια ψεύδονται. Σκληρότητα.

Ας μην αρνηθούμε το προφανές. Οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν καλοί.

Η αμοιβαία βοήθεια μπορεί να μεταδοθεί από σπίτι σε σπίτι, από δρόμο σε δρόμο. Οι μαύροι εξεγείρονται. Οι λευκοί τους ακολουθούν. Γείτονες μοιράζονται τα υπάρχοντά τους. Διοργανωτές μπλοκάρουν τις εξώσεις. Οι άνθρωποι επιδεικνύουν ανιδιοτέλεια. Αναδύεται η αλλαγή. Αναπτύσσεται η επιθυμία. Εμφανίζονται υλικόι πόροι. Αυξάνεται η αισιοδοξία. Τρισεκατομμύρια για τους ήδη πλούσιους; Όχι! Γιατί όχι τρισεκατομμύρια για τους αχρείαστα φτωχούς; Οικονομικές διασώσεις για όσους αδιάκοπα υπερχρεώνονται; Γιατί όχι υπηρεσίες υγείας, στέγαση, παιδεία και ενδυνάμωση για όσους αενάως ποδοπατεί το σύστημα; Ο πραγματισμός κάνει αριστερή στροφή. Καλύπτω τα νώτα σου. Καλύπτεις τα δικά μου. Να παράγετε ακεραιότητα όχι μόλυνση. Να μεταδίδετε αξιοπρέπεια όχι υποταγή. Σώστε τον πλανήτη. Καλοσύνη.

Όντας απελπισμένοι, εξαρτόμαστε από τα νοσοκομεία, τα φαρμακεία και την αστυνομία της κοινωνίας. Όντας ταπεινωμένοι, προσπίπτουμε γονυπετείς εκλιπαρώντας τις τράπεζες, τις εταιρείες, τα δικαστήρια και τα νομοθετικά σώματα της κοινωνίας. Όντας οργισμένοι, τους καταριόμαστε όλους. Όταν εξεγειρόμαστε, κάνουμε επίθεση σε όλους.

Οι θεσμοί της κοινωνίας παράγουν πλημμύρες. Οι θεσμοί της κοινωνίας είναι σωσίβιες λέμβοι που μπάζουν. Βόρεια, νότια, ανατο-

λικά και δυτικά, πλημμυρίδα παντού, ανεβαίνει όλο και πιο ψηλά. Τι να κάνουμε; Ποιο είναι, λοιπόν, το μάθημα; Απορρίψτε την εσωτερικευμένη υποταγή. Απορρίψτε την έξη σας στην υπακοή. Αντικαταστήστε τις διάτρητες σωσίβιες λέμβους της κοινωνίας.

Μην καταριέστε το σύστημα, ενώ παραμένετε προσκολλημένοι σε αυτό. Κολυμπήστε. Μην αράζετε. Απλώστε τα χέρια και συνεργαστείτε. Οργανωθείτε. Οι «εννέα με πέντε» μηχανές που παράγουν καρδιακές προσβολές είναι παντού. Δεν θα υπάρξουν εύκολες νίκες. Ή θα κάνουμε υπέρβαση ή θα πεθάνουμε. Δεν πρόκειται για αποκαλυπτική ρητορική. Είναι ο ερχομός της τρίτης δεκαετίας του 21ου αιώνα.

Να υποστούμε τις αλήθειες του ιού; Όχι, να αντισταθούμε. Να υποφέρουμε τις καταστροφές που φέρνει ο ρατσισμός; Όχι, να αντισταθούμε. Να υποφέρουμε τη διάλυση από την κλιματική αλλαγή; Όχι, να αντισταθούμε. Να υποφέρουμε διακρίσεις και εξαθλίωση λόγω φύλου; Όχι, να αντισταθούμε. Οι προηγούμενες δεκαετίες όμως μάς διδάσκουν ότι η ανάγκη για τη Μεγάλη Αλλαγή δεν θα φέρει τη Μεγάλη Αλλαγή. Η επιθυμία για τη Μεγάλη Αλλαγή δεν θα κερδίσει από μόνη της τη Μεγάλη Αλλαγή. Ακόμη και η πεποίθηση ότι η Μεγάλη Αλλαγή θα έλθει – δεν θα φέρει από μόνη της τη Μεγάλη Αλλαγή. Οπότε να αντισταθούμε, αλλά με τι σκοπό;

Απεχθανόμαστε τον τρόπο με τον οποίο η σύγχρονη ζωή περιορίζει και σκοτώνει. Είμαστε γενναίοι, αφοσιωμένοι και με αυτοπεποίθηση. Αντιστεκόμαστε. Αλλά αν δεν καταφέρουμε επίσης να φτάσουμε σε ένα κοινό όραμα για το τι θέλουμε να επιτύχουμε, τότε οι γενναίοι, αφοσιωμένοι και με αυτοπεποίθηση αγώνες μας θα επιστρέφουν εντέλει στο σημείο απ' όπου ξεκινήσαμε. Αν δεν αναπτύξουμε την ικανότητα και τη συνείδηση της επιμονής, θα πηγαίνουμε από την υπερμεγέθυνση του κορονοϊού, την κλιμάκωση του ρατσισμού και την εκτίναξη του φασισμού πίσω στην κανονικότητα της «δουλίτσας όπως πρώτα». Θα κρεμόμαστε από τις διάτρητες σωσίβιες λέμβους, αλλά δεν θα τις αντικαθιστούμε. Θα γυαλίζουμε την παλιά άθλια κανονικότητα, αλλά δεν θα τη σταματάμε. Και η παλιά άθλια κανονικότητα θα μας καταστρέψει.

Για να επιτύχουμε έναν καλύτερο κόσμο, πρέπει να αντικαταστήσουμε τους σημερινούς θεσμούς με τον ίδιο τρόπο που μια μεταμόσχευση καρδιάς σημαίνει αντικατάσταση της ετοιμοθάνατης καρδιάς. Πρέπει η κοινωνία να συνεχίσει να αναπνέει κατά τη διάρκεια της επέμβασης. Η καμένη γη θα κάψει κι εμάς.

Οι δράσεις μας πρέπει να αμβλύνουν την αδικία του παρόντος. Οτιδήποτε λιγότερο θα ήταν ανάληπτο.

Οι δράσεις μας πρέπει να επιτελούν αλλαγές στο παρόν. Οτιδήποτε λιγότερο θα σήμαινε απάρνηση των εμπειριών του αγώνα που οδηγεί το λαό να επιζητεί περισσότερα.

Οι δράσεις μας πρέπει να οραματίζονται, να επιζητούν, να συνηγορούν και εντέλει να επιταχύνουν την έλευση ενός καλύτερου μέλλοντος. Οτιδήποτε λιγότερο θα σήμαινε απάρνηση της ελπίδας και πρόκληση απελπισίας.

Αλλά τι καλύτερο μέλλον;

Όταν υφιστάμεθα απώλειες, οι εμπειρίες μας πρέπει να διαμορφώνουν κατοπινές νίκες. Όταν επιτυγχάνουμε νίκες, οι εμπειρίες μας πρέπει να καθιστούν βέβαιο ότι αγωνιζόμαστε για έναν νέο κόσμο. Οι απώλειες και οι νίκες μας πρέπει να σωρεύουν από κοινού συναίσθηση, διασυνδέσεις και οργάνωση. Χρόνο με το χρόνο πρέπει να επιτύχουμε μια πορεία συγχρονισμένων κερδών. Τα κέρδη μας πρέπει εντέλει να οδηγήσουν σε απόσυρση του παλιού και γέννηση του νέου. Οτιδήποτε λιγότερο απ' αυτά θα σήμαινε ήττα. Πρέπει να κερδίσουμε.

Αλλά να κερδίσουμε τι;

Μήπως ακούγομαι αφελής; Μήπως όλο αυτό ακούγεται αδύνατο; Ιδού η σκληρή αλήθεια. Δεν έχουμε άλλη επιλογή. Πεζοπορούμε μόνοι μας στην έρημο και πρέπει να περπατάμε μέχρι να φτάσουμε σε νερό. Το να καταριόμαστε τη θερμότητα του ήλιου και να θρηνούμε για την απεραντοσύνη της άμμου, μένοντας ακίνητοι, αποτελεί εγγύηση θανάτου. Οπότε πρέπει να συνεχίσουμε να περπατάμε.

Αλλά σε ποια κατεύθυνση;

Πρώτα απ' όλα, ποιες αξίες μπορούν να διαμορφώσουν μια μακρά πορεία προς έναν καινούργιο κόσμο;

- Να μοιράζονται όλοι οι άνθρωποι τις ευθύνες και να επωφελούνται εξίσου.
- Να αυτοδιαχειρίζονται συλλογικώς οι άνθρωποι την εκάστοτε κατάσταση τους.
- Να εκφράζουν οι κοινωνικές επιλογές και οι εκβάσεις τους την πλήρη ποικιλομορφία των ανθρώπινων δυνατοτήτων.
- Να αισθάνονται οι άνθρωποι αλληλεγγύη ακόμη και ενσυναίσθηση προς όλους.

- Ό,τι είναι καλό για τον ένα να εξασφαλίζεται για όλους παγκοσμίως.
- Να απολαμβάνει ο πλανήτης βιωσιμότητα και εποπτεία.

Αλλά ποιες αλλαγές μπορούν να εξασφαλίσουν ότι ένα καλύτερο μέλλον θα πραγματώσει παρόμοιες κατευθυντήριες αρχές; Ποιοι διακανονισμοί μπορούν να εγγυηθούν ότι πάντα και αδιάκοπα θα επενδύουμε με σοφία στην ημέρα μετά το αύριο του αύριο; Τι συμπεριφορές και πρακτικές μπορούν να βεβαιώσουν ότι θα είμαστε συνεχώς σε αρμονία ο ένας με τον άλλο και με τον διαρκώς μεταβαλλόμενο πλανήτη μας;

Ένας καινούργιος κόσμος θα έπρεπε να απασχολείται συνεχώς με τη γέννησή του. Ένας καινούργιος κόσμος δεν θα έπρεπε ποτέ να απασχολείται με το θάνατό του. Αλλά ποιες νέες νόρμες και δομές θα εκπλήρωναν αυτό το κριτήριο;

Για να απαντήσουμε τι θέλουμε, πρέπει να το οραματιστούμε και να το περιγράψουμε. Οπότε, εντάξει, θα έλεγε κανείς, ας το ολοκληρώσουμε. Εδώ όμως χρειάζεται μια σημαντική προειδοποίηση. Για να χτίσεις γέφυρα πάνω σε ταραγμένα νερά, πρέπει να έχεις προκαθορίσει τις λεπτομέρειες. Αλλά το χτίσιμο της γέφυρας για ένα καλύτερο μέλλον είναι διαφορετικό. Δεν διαθέτουμε την ικανότητα να συλλάβουμε τις λεπτομέρειες εκ των προτέρων. Ακόμη περισσότερο, δεν είμαστε σε θέση να καθορίσουμε τις λεπτομερείς προτιμήσεις του καθενός σε ένα καλύτερο μέλλον.

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις λεπτομερείς μελλοντικές επιλογές, ακόμη κι αν είχαμε το δικαίωμα να το κάνουμε. Μας λείπει η σχετική εμπειρία. Επιπλέον οι περισσότερες λεπτομέρειες ενός καλύτερου μέλλοντος δεν θα εμπλέκουν μία μόνο καλή επιλογή. Ένα μέλλον με αξία θα αποκαλύψει πολλές καλές επιλογές, οι οποίες θα διαφέρουν η μία από την άλλη, στη μία κοινωνία σε σχέση με την άλλη, και ακόμη και εντός της ίδιας κοινωνίας στη μία περιοχή σε σχέση με την άλλη. Δεν υπάρχει ένα μοναδικό μέλλον που να αξίζει.

Για το νέο μέλλον δεν πρέπει να προτείνουμε, να μοιραστούμε ή να αναζητήσουμε ένα λεπτομερές σχέδιο. Χρειάζεται μόνο να ενοπτρισθούμε ό,τι μπορούμε να καταδείξουμε αναγκαίο στους μελλοντικούς πολίτες, ώστε αυτοί να έχουν την προετοιμασία, την ικανότητα και το κίνητρο για να καθορίσουν λεπτομερώς τη δική τους μοίρα. Χρειάζεται να προτείνουμε μια σκαλωσιά για τον νέο κόσμο.

Μια σκαλωσιά που μπορεί να παρέχει ελπίδα, καθοδήγηση και μέσα. Μια σκαλωσιά για να συλλέγει λεπτομέρειες, όταν το επιτρέπει η εμπειρία. Μια σκαλωσιά δεν μπορεί να πάει υπερβολικά μακριά. Μια σκαλωσιά μπορεί να πάει αρκετά μακριά όμως.

Ένας οδηγός σαν τον παραπάνω είναι αναμενόμενο να εκλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο από διαφορετικούς ανθρώπους. Πολλά βιβλία, δοκίμια και άλλα έργα διεκδικούν ένα όραμα για καλύτερο μέλλον, αφού έχουν πρώτα αναλύσει τις σχέσεις του παρελθόντος και του παρόντος. Όταν κατακάθεται η σκόνη, τα έργα που προκύπτουν με αυτόν τον τρόπο αφορούν συνήθως κατά 90%, 95% ή ακόμη και 99% αυτό που ήδη υφιστάμεθα και ελάχιστα ή καθόλου αυτό που θέλουμε. Το 90%, 95% ή και 99% που σχετίζεται με ό,τι ήδη υφιστάμεθα προσφέρει στέρεα επιχειρήματα ως αποδείξεις ότι το παρόν μας είναι στρεβλό. Αλλά το 1% ή 5% ή 10% σχετικά με το τι θέλουμε αποτυγχάνει οικτρά να αποτελέσει εφικτό όραμα που να αξίζει. Το *Χωρίς αφεντικά: Μια νέα οικονομία για έναν καλύτερο κόσμο* δεν πρόκειται να ταιριάζει στο ίδιο ράφι της βιβλιοθήκης με έργα αυτού του τύπου. Μπορεί να υστερεί σε εύγλωττη ρητορική. Μπορεί κάποια από τα επιχειρήματά του να αποδειχθούν λιγότερο στέρεα. Ως πρόταση το *Χωρίς αφεντικά* θα προτείνει, δεν θα αποφανθεί. Θα χρειαστεί βελτίωση με ιδέες που ακόμη μέλλει να σκεφθούμε και εμπειρίες που ακόμη μέλλει να αποκτήσουμε. Το *Χωρίς αφεντικά* θίγει κυρίως οικονομολογικά ζητήματα. Ωστόσο σε κάθε σελίδα του γίνεται σαφές ότι δεν ζούμε μόνο με την οικονομία. Χρειαζόμαστε οραματισμό και για τις σχέσεις φυλετικών και πολιτισμικών κοινοτήτων, για τις έμφυλες και σεξουαλικές σχέσεις, για τις πολιτικές, διεθνείς και οικολογικές σχέσεις, ώστε να υπερβούμε τον κυνισμό, να προσφέρουμε ελπίδα, να εμπνεύσουμε προσπάθειες, να προσανατολίσουμε τη στρατηγική μας. Προσφέρει το *Χωρίς αφεντικά* μία επαρκώς χρήσιμη, εφικτή και τεκμηριωμένη σκαλωσιά την οποία θα μπορέσει να συμπληρώσει η εμπειρία μας;

Το πρώτο κεφάλαιο προσφέρει έναν μικρό κατάλογο από κομβικές αξίες που κατευθύνουν το όραμά μας.

Τα κεφάλαια δύο έως επτά αφορούν τα οικονομικά Κοινά, τη λήψη αποφάσεων, την αταξική κατανομή της εργασίας, το δίκαιο εισόδημα, την απόρριψη των αγορών και του κεντρικού σχεδιασμού και εντέλει τον νέο συμμετοχικό σχεδιασμό.

Το όγδοο κεφάλαιο επισκοπεί πώς το προτεινόμενο οικονομικό όραμα μπορεί να διασταυρωθεί με ένα όραμα για την κοινότητα, τις οικογενειακές, πολιτικές, διεθνείς και οικολογικές σχέσεις.

Αλλά ακόμα κι αν ο οικονομικός μας οραματισμός ήταν αταξικός, εξισωτικός, αυτοδιαχειριστικός και συνεπής με παρόμοια οραματικά προτάγματα για νέες πολιτισμικές, οικογενειακές, πολιτικές, διεθνείς και οικολογικές σχέσεις, το ερώτημα παραμένει. Είναι αυτό το όραμα απλώς ένα όνειρο της σκέψης ή μπορούμε να επιτύχουμε μια πλοήγηση από το σημείο όπου είμαστε σήμερα μέχρι το σημείο όπου ελπίζουμε να φτάσουμε αύριο; Το ένατο κεφάλαιο προσφέρει στοιχεία στρατηγικής, τακτικής και νοοτροπίας.

Ένα τελικό κεφάλαιο αξιολογεί με περισσότερο προσωπικό τρόπο τα ζητήματα και τα θέτει εντός της ευρύτερης εικόνας. Μια συνοπτική βιβλιογραφία αναφέρει κάποιες επιλεγμένες πηγές και παραπομπές.

Κάποια βιβλία μάς διασκεδάζουν και μάς ωφελούν. Κάποια βιβλία μάς εμπνέουν, μάς εμπλέκουν και μας παρακινούν. Το *Χωρίς αφεντικά* θα ήθελε να τα κάνει όλα αυτά, αλλά κυρίως επιζητεί να σιγκλήσει και να προκαλέσει. Θα βρείτε το οικονομικό του όραμα αρκούντως άξιο για να το αναπτύξετε περισσότερο, να το υπερασπιστείτε και να το χρησιμοποιήσετε όπως κρίνετε καταλληλότερα;

Εντέλει πώς θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε αυτό το προτεινόμενο νέο οικονομικό όραμα;

Αρχικά αποκαλούνταν συμμετοχική οικονομία ή με τη συντομογραφία Parecon [εκ του Participatory Economy]. Ορισμένοι προτιμούν να το αποκαλούν συμμετοχικό σοσιαλισμό ως μέρος μιας ευρύτερης συμμετοχικής κοινωνίας. Ένα ρόδο όμως μοσχοβολά με όποιο όνομα κι αν το αποκαλέσεις – κι ένα αγκάθι πληγώνει το ίδιο βαθιά όποιο όνομα κι αν του δώσεις. Είναι τριαντάφυλλο ή αγκάθι; Εσείς θα αποφασίσετε.

1.

Αξίες για έναν καλύτερο κόσμο

Αν δεν υπερασπιστούμε κάτι, θα υποκύψουμε σε οτιδήποτε.

—Μάλκολμ Χ

*Μην πάτε εκεί που οδηγεί το μονοπάτι,
πηγαίντε εκεί που δεν υπάρχει μονοπάτι
και αφήστε τα ίχνη σας.*

—Ραλφ Ουάλντο Έμερσον

Τα αποκαλυπτικά μυθιστορήματα απεικονίζουν την παθολογία. Οι μπλοκμπάστερ ταινίες δείχνουν τη διαστροφή. Η αρρώστια σαρώνει. Οι οικολογικοί επιβάτες μαινόνται. Η αδυσώπητη ανισότητα, ο εξαπλωμένος ρατσισμός, ο εκτινασσόμενος σεξισμός και ο επελαύνων αυταρχισμός σκοτώνουν την αξιοπρέπεια.

Οι διαφημιστικές πινακίδες ξαναγεννιούνται ως διαδικτυακές κραυγές που διαλύουν τα νεύρα μας και ακρωτηριάζουν την αλήθεια. «Αράξτε και υπηρετήστε τον εαυτό σας» μας διατάζουν. Η απελπισία μεταδίδεται σαν ιός. Ο ιός θεωρείται κανονικότητα.

Αναλυτές αποφαινόνται ότι είναι ευκολότερο να σκεφτόμαστε μια εσχατολογική Αποκάλυψη παρά να οραματιζόμαστε έναν καινούργιο κόσμο. Είναι πράγματι το τέλος ο μοναδικός μας φίλος; Ανάθεμα στους αναλυτές! Αναδύονται ισχυρές επιθυμίες. Τι νέο κόσμο μπορεί να αναζητούν οι επιθυμίες αυτές;

Πώς μπορούν ψυχές που ζουν, αναπνέουν, υποφέρουν και αγωνίζονται να οραματιστούν ένα καλύτερο μέλλον; Υπάρχουν τρεις αυτονόητοι τρόποι.

- Να απορρίψουμε τον παραλυτικό ρατσισμό, σεξισμό, αυταρχισμό και ταξικότητα της τρέχουσας πραγματικότητας. Και να διατηρήσουμε ό,τι απομένει.
- Να αποφύγουμε τον παραλυτικό αυταρχισμό και τη ρηχότητα των οραμάτων του παρελθόντος. Και να επεκτείνουμε ό,τι παραμένει.

- Να διακηρύξουμε θετικές αξίες που θέλουμε ένας καλύτερος κόσμος να τις πραγματώσει. Να ορίσουμε νέους θεσμούς για να εφαρμόσουν αυτές τις αξίες. Να πανηγυρίσουμε ό,τι αναδύεται.
- Οι δύο πρώτες προσεγγίσεις απορρίπτονται το υπαρκτό κακό, για να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέλλον. Καλή ιδέα. Η τρίτη προσέγγιση καθορίζει θετικούς στόχους, για να αναζητήσουμε το μελλοντικό καλό. Καλή ιδέα. Ευτυχώς, δεν χρειάζεται να επιλέξουμε τη μία ή την άλλη. Μπορούμε να υιοθετήσουμε προληπτικώς τα στοιχεία του μέλλοντος που θέλουμε, ενώ την ίδια στιγμή να απορρίπτουμε με προσοχή τα κακά του παρελθόντος.

Βρίσκοντας τις σωστές αξίες

Να αρχίσουμε με θετικές κοινωνικές αξίες. Πώς;

Θα μπορούσαμε ίσως να διαιρέσουμε την κοινωνία σε μερικές θεμελιώδεις λειτουργίες και να προτείνουμε μια αξία για την καθμία τους. Αυτό είναι ένα σχέδιο. Και τα σχέδια αξίζει να δοκιμάζονται. Αλλά ποιες λειτουργίες θα έπρεπε να τονίσουμε; Γιατί να μην ακολουθήσουμε την ακτιβιστική σοφία;

Κάθε κοινωνία λαμβάνει αποφάσεις. Οι αποφάσεις επηρεάζουν δραματικά τις προοπτικές της ζωής. Τι ρόλο παίζω; Τι ρόλο παίζεις; Τι ρόλο παίζουμε όλοι μας στις αποφάσεις που επηρεάζουν εμένα, εσένα, όλους μας; Τι βαθμό επίδρασης ασκούμε; Πόση αξία δίνουμε στην καλύτερη λήψη αποφάσεων;

Κάθε κοινωνία παρέχει επιβαρύνσεις και προνόμια που επηρεάζουν δραματικά τις προοπτικές της ζωής μας. Φτωχαίνουμε, πλουτίζουμε ή κάτι ανάμεσα; Μπορούμε να αντέξουμε υπερβολικά βάρη; Απολαμβάνουμε υπερβολικά λίγα προνόμια; Πόση αξία αποδίδουμε στην καλύτερη διανομή των επιβαρύνσεων και των προνομίων;

Κάθε κοινωνία διαθέτει άτομα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με ευχαρίστηση, με ανταγωνισμό ή με ουδέτερο τρόπο. Οι διαδράσεις αυτές επηρεάζουν δραματικά τον τρόπο με τον οποίο αισθανόμαστε και αυτό που μπορούμε να επιτύχουμε. Βοηθούμε ή παρενοχλούμε ο ένας τον άλλο; Έχουμε αλληλοσεβασμό ή αλληλοαπόρριψη; Πόση αξία δίνουμε στον καλύτερο τρόπο σχέσης των ανθρώπων μεταξύ τους;

Κάθε κοινωνία παρέχει στα μέλη της ένα φάσμα επιλογών και αποτελεσμάτων. Το εύρος αυτών των επιλογών και αποτελεσμάτων επηρεάζει κατά πόσο νιώθουμε ψυχικό πλούτο, οδύνη ή ανία

στις ζωές μας. Μας καθιστούν πιο ομοιόμορφους οι περιορισμένες επιλογές; Μας καθιστά πιο ολοκληρωμένους η ποικιλομορφία των επιλογών; Πόση αξία δίνουμε στο καλύτερο φάσμα επιλογών;

Κάθε κοινωνία ανοικεί μ'ια περιβάλλουσα συνάφεια. Μπορούμε να αναπνεύσουμε τον αέρα που μας περιβάλλει; Το διαθέσιμο φαγητό και νερό μας αρρωσταίνουν ή μας βοηθούν να είμαστε υγιείς; Κατοικούμε σε μέρος με φυσικό κάλλος ή είμαστε αναγκασμένοι να υποφέρουμε μια αφύσικη ασχήμια; Αντιμετωπίζουμε πλημμύρες, αύξηση απορριμμάτων και την απειλή της εξαφάνισης ή βρισκόμαστε σε αρμονία με τον περίγυρό μας; Πόση αξία δίνουμε στις καλύτερες σχέσεις με την οικολογία;

Κάθε κοινωνία υπάρχει μεταξύ άλλων κοινωνιών. Φοβάται η μία κοινωνία την άλλη ή τιμά τα επιτεύγματά της; Επιτίθεται η μία κοινωνία στην άλλη ή την υποστηρίζει; Εκμεταλλεύεται η μία κοινωνία την άλλη ή διαβλέπει ότι πρέπει όλες οι κοινωνίες να έχουν τις ίδιες καλές συνθήκες που θα επιθυμούσε και η ίδια για τον εαυτό της; Πόση αξία δίνουμε σε διεθνείς σχέσεις μεταξύ καλύτερων κοινωνιών;

Εντέλει, κάθε κοινωνία περιέχει έναν πληθυσμό με ποικίλα χαρακτηριστικά. Έχουν ορισμένοι πολίτες το προνόμιο να είναι διαφωτισμένοι με καλύτερες αξίες, ενώ άλλοι παραμένουν ελεγχόμενοι και καταπιεσμένοι; Ή καταφέρνουν όλοι οι πολίτες να συμμετέχουν παρομοίως στα προνόμια που παρέχει η κοινωνία; Πόση αξία δίνουμε στις δυνατότητες εφαρμογής των αξιών μας;

Σε μια φιλοσοφική πραγματεία για να απαντήσει κανείς σε οποιαδήποτε από τις πιο πάνω ερωτήσεις, προκειμένου να εκθέσει και να υπερασπιστεί μια αξία, μπορεί να χρειαζόταν ολόκληρο βιβλίο ή ολόκληρη βιβλιοθήκη από βιβλία. Στο πρώτο κεφάλαιο αφιερώνουμε παραπάνω από μια παράγραφο μόνο για δύο από τους τομείς. Εσείς θα είστε οι κριτές. Αν είναι επαρκής αυτή η έκταση, συνεχίστε. Αν είναι υπερβολικά μεγάλη, διαλέξτε επιλεκτικά και μετά συνεχίστε. Αν είναι υπερβολικά μικρή, συμπληρώστε και μετά συνεχίστε. Έτσι ξεκινάει η διαδικασία σύλληψης ενός καλύτερου κόσμου.

Μια αξία για τη λήψη αποφάσεων

Τόσο η λήψη αποφάσεων όσο και η υπακοή σε αποφάσεις συμβαίνουν συνεχώς στην κοινωνική ζωή. Στο σπίτι το κάνουν οι γονείς και τα παιδιά. Στους χώρους εργασίας οι ιδιοκτήτες, οι διαχειριστές

και οι εργαζόμενοι. Συμβαίνει στις εκκλησίες και στα γήπεδα, στα εμπορικά κέντρα και στα αγροκτήματα, στα δικαστήρια και στις αίθουσες συναυλιών. Η λήψη αποφάσεων βρίσκεται στην καρδιά του πολιτικού συστήματος της κοινωνίας και είναι κεντρική για την οικονομία, τον πολιτισμό και την οικογένεια. Τα αποτελέσματα οφείλονται σε επιλογές. Οι επιλογές απαιτούν αποφάσεις. Ποιος τις λαμβάνει;

Κατά κανόνα τις λαμβάνουν άνθρωποι. Ο γονέας, το αφεντικό, ο ιερωμένος, ο καταναλωτής, η κοινότητα, ο πληθυσμός. Αυτό που είναι λιγότερο προφανές είναι ότι λαμβάνουν αποφάσεις και οι κοινωνικές σχέσεις. Οι αγορές, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και οι διαφόρων ειδών δομές.

Ποια είναι, λοιπόν, η σωστή αξία που οφείλουμε να αποδώσουμε στη λήψη αποφάσεων;

Μια προφανής υποψήφια απάντηση θα ήταν ο κανόνας της πλειοψηφίας κατά τον οποίο κάθε πρόσωπο διαθέτει μία ψήφο. Ωστόσο η δημοκρατία απέχει πολύ από το να είναι καθολικώς εφαρμόσιμη. Στην εργασία ο κανόνας της πλειοψηφίας της μίας ψήφου ανά πρόσωπο θα είχε νόημα για πολλές αποφάσεις, αλλά θα ήταν ανόητος για πολλές άλλες. Ας υποθέσουμε ότι διαθέτω ένα γραφείο και τακτοποιώ αντικείμενα πάνω του. Θα έπρεπε να ψηφίσει ολόκληρο το επαγγελματικό προσωπικό γι' αυτό; Ας υποθέσουμε ότι συνεργάζεσαι μαζί με άλλους εννέα εργαζόμενους σε μία ιδιαίτερη ομάδα σε έναν εργασιακό χώρο όπου υπάρχουν άλλοι 190 εργαζόμενοι. Προτείνεις κάτι καινούργιο για εσένα και τους εννέα συνεργάτες σου. Θα έπρεπε να ψηφίσουν και οι 200; Τι γίνεται ωστόσο αν η πρότασή σου για την ομάδα των δέκα συμπεριλαμβάνει την ιδέα να ακούγεται πολύ δυνατή ροκ μουσική στο χώρο σας, την οποία θα άκουγαν και οι υπόλοιποι 190 στον περιβάλλοντα χώρο; Θα ήταν σωστό να αποφασίσετε οι δέκα μόνοι σας;

Οι αποφάσεις επηρεάζουν τους ανθρώπους με διαφορετικούς τρόπους. Μία νέα πιθανή νόρμα αναδύεται. Ο καθένας θα έπρεπε να έχει λόγο στη λήψη αποφάσεων ανάλογα με το πόσο τον επηρεάζουν. Αν μια απόφαση επηρεάζει μόνο εμένα, θα έπρεπε να μπορώ να τη λαμβάνω μονομερώς. Οι αποφάσεις που επιδρούν σε όλα τα μέλη μιας ομάδας αλλά όχι σε άλλους θα έπρεπε να μπορούν να λαμβάνονται μονομερώς από την ομάδα. Σε μία ομάδα που λαμβάνει αποφάσεις, θα έπρεπε ο καθένας να έχει λόγο γι' αυτές ανάλογα με

το πόσο τον επηρεάζουν. Αυτό αποκαλείται συμμετοχική αυτοδιαχείριση. Οι άνθρωποι δηλαδή πρέπει να έχουν λόγο κατά τη λήψη των αποφάσεων στο βαθμό που επηρεάζονται από αυτές. Αυτή η προτεινόμενη αξία σχετικά με τη λήψη των αποφάσεων αντιμετωπίζει τους πάντες με τον ίδιο τρόπο. Αλλά είναι εφικτή; Είναι επιτεύξιμη; Είναι συμβατή με άλλες προσφιλείς μας αξίες;

Η δυνατότητα να επιτύχουμε τέλεια συμμετοχική αυτοδιαχείριση θα είναι συχνά αδύνατη ή σε κάθε περίπτωση αφόρητα χρονοβόρα. Θα έπρεπε να θεωρείται επαρκής η δυνατότητα να έχουμε την καλή τύχη να επιτύχουμε συμμετοχική αυτοδιαχείριση με τρόπο τέτοιο ώστε να είναι όλοι κατά το δυνατόν ευτυχημένοι και οι παρεκκλίσεις σχετικά περιορισμένες. Πρόκειται για ένα απαιτητικό κριτήριο αλλά, αν το κατορθώσουμε, θα σημαίνει τη δίκαιη και συνεπή συμπεριφορά προς όλους. Θα έφερε όμως καλά αποτελέσματα;

Το δυσκολότερο θα ήταν το ευρύτερο μέρος. Για παράδειγμα, όταν αποφασίζω να καταναλώσω κάτι από το κοινωνικό προϊόν, αποσπώ κάτι που θα μπορούσε να είχε κατευθυνθεί σε άλλους αλλού. Οπότε αυτοί οι άλλοι αλλού θα πρέπει να έχουν κάποιον λόγο. Αλλά πώς μπορούν νέοι θεσμοί να παράσχουν λόγο και σ' εμένα και σ' εσένα λόγω χάρη σε διαφορετικά μέρη μιας πόλης; Πώς θα μπορούσαν να παράσχουν περισσότερο βέβαια λόγο σ' εμένα σχετικά με αυτό που εγώ καταναλώνω, αλλά παρ' όλ' αυτά κάποιον λόγο και σ' εσένα; Και τι είδους λόγο;

Η κατανάλωσή μου επηρεάζει επίσης το περιβάλλον. Αυτό επηρεάζει τους πάντες παντού, λίγο τον καθένα αλλά πολύ συνολικά. Σε κάθε περίπτωση, άνθρωποι πέρα από εμένα χρειάζεται να έχουν λόγο για το τι καταναλώνω. Μπορούμε να το πετύχουμε αυτό; Με ποιον τρόπο;

Το ίδιο ισχύει και για το τι παράγει ένας εργασιακός χώρος. Επηρεάζει όχι μόνο αυτούς που κάνουν τη δουλειά, αλλά και όσους καταναλώνουν το προϊόν της, όσους πλήττονται από τις βλαβερές του συνέπειες και ακόμη όσους θα ήθελαν δυναμικά να χρησιμοποιήσουν αυτή τη συνεισφορά για κάτι άλλο. Πώς θα εμπλέξουμε όλους τους ανθρώπους που επηρεάζονται βέβαιοι ταυτόχρονα ότι λαμβάνουμε και σοφές αποφάσεις;

Οι νέοι θεσμοί μας θα πρέπει να λάβουν όλα αυτά τα ζητήματα υπ' όψιν με τη μέγιστη σοβαρότητα, ειδικά όταν σκεφτόμαστε πώς να μετατρέψουμε τα καθήκοντα σε εργασίες και πώς να επιτύχουμε

τη διανομή τους. Η αυτοδιαχείριση καθίσταται η πρώτη κατευθυντήρια αξία μας.

Μια αξία για τα οφέλη και τις επιβαρύνσεις

Οι κοινωνίες επηρεάζουν τα οφέλη και τις επιβαρύνσεις που μας αποδίδονται. Προφανώς πρόκειται περισσότερο για ζήτημα εσόδων και εξόδων, αλλά προκύπτει επίσης στις οικογένειες και τα σχολεία, στα δικαστήρια και τα εκλογικά σώματα, στις εκκλησίες και τα νοσοκομεία.

Αν διαλέξουμε πάντως να επικεντρώσουμε σε μία δυνατή αξία για να καταμερίσουμε τα προνόμια και τις επιβαρύνσεις, ίσως ο πιο ευθύς δρόμος θα ήταν να σκεφτούμε το εισόδημα. Εργαζόμαστε. Λαμβάνουμε αμοιβή. Τι θα έπρεπε να προσδιορίζει αυτό το ποσό;

Θα έπρεπε να λαμβάνουμε ως εισόδημα:

- Ένα ποσό ανάλογο με το τι προσθέτει η ιδιοκτησία μας στο κοινωνικό προϊόν;
- Ένα ποσό ανάλογο με το τι προσθέτουμε στο κοινωνικό προϊόν με την εργασία μας;
- Ένα ποσό που μπορούμε να το λάβουμε χάρη στη διαπραγματευτική μας ικανότητα;
- Ένα ποσό που λέμε ότι χρειαζόμαστε;
- Ένα ποσό ανάλογο με την προσπάθεια και τη θυσία μας κατά την τέλεση μιας κοινωνικά χρήσιμης εργασίας;

Βεβαίως, δεν πρέπει να μας αποδίδονται ως εισόδημα τα ίδια ακριβώς αντικείμενα που παράγουν οι μηχανές και οι εργαζόμενοι μας ή και εμείς οι ίδιοι. Αν παράγω ποδήλατα, το εισόδημά μου δεν μπορεί να είναι μόνο ποδήλατα. Θα έπρεπε να μου αποδίδεται μια εύλογη διεκδίκηση στο κοινωνικό προϊόν (αφότου ένα μέρος πάει στις επενδύσεις και ένα άλλο στην παροχή δωρεάν αγαθών αλλά και στην παροχή εισοδήματος σε όσους δεν μπορούν να εργαστούν). Επομένως λαμβάνουμε ο καθένας μας φαγητό, στέγαση, ρουχισμό και ούτω καθεξής. Αλλά το ερώτημα είναι: Θα έπρεπε το μέγεθος της συμμετοχής μας στο κοινωνικό προϊόν να εξαρτάται από την αξία της απόδοσης της ιδιοκτησίας μας ή από την αξία της προσωπικής μας παραγωγής ή από ό,τι μπορούμε να λάβουμε ή από ό,τι

λέμε ότι χρειαζόμαστε ή από την κοινωνική αξία της προσπάθειας και της θυσίας μας;

Το καθήκον μας είναι να αποφασίσουμε ποιο από αυτά τα κριτήρια απονομής αμοιβών είναι το σωστό για μια νέα οικονομία. Ας θεωρήσουμε δεδομένο ότι αναζητούμε την ισότητα. Πώς μπορούμε τότε να διανείμουμε με ισότητα τις ευθύνες και τα προνόμια; Τι είναι δίκαιο; Τι θα λειτουργήσει σωστά; Ποιος κανόνας θα έπρεπε να είναι ο κανόνας μας;

Ως προς την οικονομία, μάλλον δεν θα διαβάζατε αυτές τις γραμμές, αν θεωρούσατε ότι ο Τζεφ Μπέζος (Jeff Bezos) πρέπει να λαμβάνει δεκάδες ή και εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια απλά και μόνο επειδή είναι ο ιδιοκτήτης της Amazon. Οπότε ας απορρίψουμε το ιδιοκτησιακό κριτήριο του εισοδήματος χωρίς περαιτέρω σκέψη. (Μια διευκρίνιση: Ορισμένοι μπορεί να θεωρήσουν ότι η ιδιοκτησία είναι εντάξει, επειδή θεωρούν ότι μπορεί ίσως να γίνουν και οι ίδιοι ιδιοκτήτες. Διερωτώμαι όμως αν και οι σκλάβοι σκέφτονταν ότι ήταν εντάξει να είναι άνθρωποι ιδιοκτήτες άλλων ανθρώπων, απλώς και μόνο επειδή θα μπορούσαν ίσως να έχουν και οι ίδιοι έναν άνθρωπο στην ιδιοκτησία τους κάποια μέρα.)

Παρομοίως, πιθανότατα συμφωνείτε ότι η αξία του εισοδήματός μας δεν θα έπρεπε να βασίζεται στη λογική ότι, αν έχεις μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη, λαμβάνεις μεγαλύτερο εισόδημα από ό,τι αν έχεις μικρότερη. Αυτό θα σήμαινε την καθιέρωση μιας οικονομίας μαφιόζων. Δεν είμαστε μαφιόζοι. Οπότε ας απορρίψουμε με συνοπτικές διαδικασίες και την απόδοση εισοδήματος ανάλογα προς τη διαπραγματευτική ισχύ.

Ας δούμε τώρα κάτι πιο ουσιώδες και πιο δίκαιο, τουλάχιστον με την πρώτη ματιά: Θα έπρεπε να μας αποδίδεται εισόδημα ανάλογα προς αυτό που προσθέτουμε στο κοινωνικό προϊόν με τις προσπάθειές μας. Αν προσθέτουμε περισσότερο, θα έπρεπε να λαμβάνουμε περισσότερο. Αν προσθέτουμε λιγότερο, να λαμβάνουμε λιγότερο. Θα αναλύσουμε περισσότερο αυτό το κριτήριο (όπως και τα δύο προηγούμενα) στο πέμπτο κεφάλαιο. Θα περιοριστούμε εδώ να πούμε ότι απορρίπτουμε και αυτό το τρίτο κριτήριο, αν και για λόγους που είναι πολύ λιγότερο προφανείς από αυτούς που μας οδήγησαν να απορρίψουμε το εισόδημα ανάλογα με την ιδιοκτησία ή την ισχύ. Κατ' ουσίαν αυτό που απορρίπτουμε είναι να ανταμείβουμε εισοδηματικά την τύχη στη λοταρία της γενετικής, των εργαλείων,

των εργασιών και των εργασιακών χώρων. Γιατί ή είσαι γεννημένος με οξύνοια, με οξύδερκεια, με συγκινητική φωνή, με ξεχωριστή δύναμη, με αστραπιαία ταχύτητα, με εξαιρετική όραση – ή είσαι αρκετά τυχερός ώστε να έχεις καλύτερα εργαλεία, να παραγάγεις κάτι πιο ουσιώδες ή να έχεις καλύτερους συνεργάτες. Στο πέμπτο κεφάλαιο θα υποστηρίξω με επιχειρήματα ότι όποια από αυτές τις περιπτώσεις κι αν ισχύει, δεν υπάρχει κανένας λόγος να σωρεύσουμε πλεόνασμα εισοδήματος πάνω στην καλή σου τύχη.

Ως προς το να λαμβάνεις ό,τι λες πως χρειάζεσαι/θέλεις, αυτό θα ήταν αναντίρρητα υπέροχο και είναι οπωσδήποτε αναγκαίο για όποιον δεν δύναται να εργαστεί αλλά, όπως θα επιχειρηματολογήσουμε στο πέμπτο κεφάλαιο, θα ήταν μη βιώσιμο ως συνολική νόρμα για την παραγωγή αποτελεσμάτων συμβατών με τις απαιτήσεις και ανάγκες μας. Επιπλέον δεν θα παρείχε καθοδήγηση για τις επενδύσεις ούτε για τη σοφή διανομή των περιορισμένων πόρων, εργασίας και εργαλείων μας. Το πρόβλημα είναι ότι, αν οι άνθρωποι λάβουν οτιδήποτε ζητήσουν, η οικονομία μαθαίνει ότι οι άνθρωποι θέλουν λόγου χάρι το χ ή το ψ, αλλά όχι πόσο πολύ θέλουν το χ, το ψ ή οτιδήποτε άλλο.

Ερχόμαστε, λοιπόν, σε αυτό που όντως ευνοούμε, το οποίο είναι να λαμβάνουμε εισόδημα ανάλογα με την προσπάθεια και τις θυσίες μας κατά την παραγωγή κοινωνικώς επιθυμητών αποτελεσμάτων. Λαμβάνουμε δηλαδή εισόδημα για τη διάρκεια, την ένταση και τον επίμοχθο χαρακτήρα της εργασίας μας με κοινωνική αξία. Αν εργαζόμαστε ωφέλιμα περισσότερο ή πιο σκληρά ή σε χειρότερες συνθήκες από τον κοινωνικό μέσο όρο, τότε κερδίζουμε περισσότερα από τον κοινωνικό μέσο όρο. Αν εργαζόμαστε ωφέλιμα λιγότερο, πιο εύκολα ή σε καλύτερες συνθήκες από τον κοινωνικό μέσο όρο, τότε κερδίζουμε λιγότερα από τον κοινωνικό μέσο όρο. Το ερώτημα είναι: Μπορούμε να εφαρμόσουμε αυτόν τον κανόνα ανταμοιβής; Είναι η πραγμάτωσή του εφικτή και αξία να επιδιωχθεί; Ας πούμε προς το παρόν ότι, όπως και η αυτοδιαχείριση, η εξισωτική ανταμοιβή αποτελεί μια προτεινόμενη αξία που μπορεί να αποτελέσει στοχοθεσία μας. Θα εξετάσουμε στη συνέχεια αν μια οικονομία μπορεί να την ενσωματώσει και πώς αυτό θα βελτίωνε την ανταμοιβή των αποτελεσμάτων της εργασίας (πολύ λιγότερη ιδιοκτησία και ισχύς). Η ισότητα καθίσταται η δεύτερη κατευθυντήρια αξία μας.

Μια αξία για τις ανθρώπινες διαδράσεις

Η τρίτη περιοχή ενδιαφέροντός μας είναι πιο απλή και λιγότερο αμφιλεγόμενη από τη λήψη αποφάσεων και την ανταμοιβή. Οι οικονομικές διαδράσεις θα έπρεπε να είναι όσο λιγότερο ανταγωνιστικές γίνεται. Δεν θα έπρεπε να είναι ένας αγώνας δρόμου αλλά ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Δεν θα έπρεπε να κερδίζω περισσότερα υπό την προϋπόθεση ότι εσύ κερδίζεις λιγότερα. Οι άνθρωποι δεν θα έπρεπε να βλέπουν ο ένας τον άλλο ως αντιπάλους ή ως μέσα για ένα σκοπό ή ως εμπόδια που πρέπει να αποφευχθούν. Αντιθέτως το ευ ζην μου θα έπρεπε να εξαρτάται από το ευ ζην του συνόλου και αντιστρόφως. Οι κοινωνικοί θεσμοί θα έπρεπε να μας ωθούν να αναπτύξουμε τις ικανότητές μας για ενσυναίσθηση. Οι κοινωνικοί θεσμοί θα έπρεπε να μας κάνουν να απολαμβάνουμε την αλληλεγγύη. Η αλληλεγγύη καθίσταται η τρίτη προτεινόμενη αξία μας.

Μια αξία για την εμβέλεια των επιλογών στη ζωή μας

Όπως και η αλληλεγγύη, μια αξία για την εμβέλεια των επιλογών στη ζωή μας δεν είναι καθόλου αμφιλεγόμενη. Δεν μπορούμε να κάνουμε όλα τα πράγματα ταυτόχρονα ή να κάνουμε όλα τα πράγματα για πάντα. Εν μέρει επειδή δεν έχουμε χρόνο. Και εν μέρει επειδή δεν έχουμε την ικανότητα. Αλλά δεν έχουμε και τα μέσα. Κατά συνέπεια μπορούμε να επωφελομαστε από τα επιτεύγματα των άλλων. Εφόσον υπάρχει ισότητα ως προς όλα τα άλλα, όσο πιο ομογενοποιημένες είναι οι σχέσεις μας και τα αποτελέσματά τους τόσο πιο φτωχές γίνονται οι επιλογές της ζωής μας. Όσο πιο πολύπλοκες είναι οι σχέσεις μας και τα αποτελέσματά τους τόσο πιο πλούσιες είναι οι επιλογές της ζωής μας. Η αξία στην ποικιλομορφία σημαίνει απόρριψη κάθε τάσης να αρθούν οι συγκρούσεις και η ιεραρχία μέσω της αφαίρεσης των διαφορών μας. Η αξία στην ποικιλομορφία σημαίνει ότι αποφεύγουμε τη νοοτροπία να βάζουμε όλα τα αυγά σε ένα καλάθι. Η αξία στην ποικιλομορφία εμπεδώνει μια νοοτροπία που διασώζει την ποικιλία των επιλογών, εκτός αν μια από τις επιλογές αποδειχθεί άσοφη. Η ποικιλομορφία καθίσταται η τέταρτη προτεινόμενη αξία μας.

Μια αξία για τις περιβαλλοντικές σχέσεις

Το ερώτημα είναι: Προτιμάμε την εκμετάλλευση και καταστροφή του περιβάλλοντος εις βάρος των μελλοντικών γενεών; Ή προτιμάμε τη λογοδοσία για τις συνέπειες των πράξεών μας στο περιβάλλον, λαμβάνοντας υπ' όψιν τόσο το δικό μας ευ ζην όσο και αυτό των παιδιών, των εγγονιών μας και ούτω καθεξής; Για να το θέσω πιο επιθετικά, είμαστε νοήμονες ή ηλίθιοι; Οξυδερκείς ή κοντόφθαλμοι; Οι σχέσεις μας με το περιβάλλον δείχνουν ευγένεια, ψυχική υγεία ή και «ανθρωπιά» – ή το αντίθετο. Θα πρέπει να αποδώσουμε αξία στη βιωσιμότητα; Μήπως αυτό θέτει τον πήχη πολύ χαμηλά; Αν δι-ασαφηνίσουμε επαρκώς το νόημά της στη συνέχεια, η βιωσιμότητα μπορεί να γίνει η πέμπτη κατευθυντήρια αξία μας.

Μια αξία για τις διεθνείς σχέσεις

Πρόκειται για άλλο ένα ξεκάθαρο ζήτημα. Ό,τι εκτιμάμε στην κοι-νωνία μας πρέπει να το εκτιμάμε σε όλες τις κοινωνίες. Η ειρήνη, η αλληλοβοήθεια και ο σεβασμός αποτελούν εμβληματικές λέξεις για τις σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνίες. Κάθε κοινωνία πρέπει να έχει σχέσεις με όλες τις κοινωνίες που επιτρέπουν ή και διευκολύνουν την πραγμάτωση κάθε προτεινόμενης αξίας από όλους και από τον καθένα. Ποικιλία με αλληλεγγύη. Ισότητα με αυτοδιαχείριση. Βιω-σιμότητα για όλους. Ο διεθνισμός είναι η άλλη πλευρά των αξιών μας σε ένα μακροεπίπεδο. Προκειμένου να επαγρυπνούμε ως προς αυτό, ο διεθνισμός γίνεται η έκτη κατευθυντήρια αρχή μας.

Μια αξία για την εφαρμοσιμότητα των αξιών μας

Εντέλει τι καλό θα προκύψει αν διαλέξουμε καλές αξίες μεν, αλλά αυτές πραγματωθούν μόνο σε μια στενή επιλογή ανθρώπων; Η αυ-τοδιαχείριση, η ισότητα, η αλληλεγγύη, η ποικιλομορφία, η βιωσιμότη-τητα και ο διεθνισμός δεν είναι για ορισμένους μόνο ανθρώπους. Τα προνόμια αλλά και τα βάρη της κοινωνίας, τα δικαιώματα αλλά και οι ευθύνες, θα έπρεπε να είναι για όλους. Η συμμετοχή για όλους όσους μπορούν είναι η προτεινόμενη έβδομη κατευθυντήρια αξία, προκειμένου να οραματιστούμε νέους θεσμούς για μια νέα κοινωνία.

Τι θα ακολουθήσει;

Οι παραπάνω αξίες μπορούν να μορφοποιηθούν λίγο ανάλογα με το μέρος της κοινωνίας το οποίο σκεπτόμαστε. Σκεφτείτε ότι η πολιτική και η ισότητα μπορούν να μετατραπούν με ωφέλιμο τρόπο σε δικαιοσύνη. Σκεφτείτε ότι η κουλτούρα της κοινότητας ή του φύλου και η συμμετοχή μπορούν να τονίσουν τη σημασία της φυλής, της εθνότητας, της σεξουαλικότητας και ούτω καθεξής. Ελπίζουμε ότι, όταν σκεπτόμαστε πώς μια οικονομία πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες, να αναπτύσσει δυνατότητες και να μη σπαταλά όσα θεωρούμε πολύτιμα, τότε οι κοινές αξίες θα μας παράσχουν συμπεφωνημένους κανόνες για να οργανώσουμε τις σκέψεις μας. Οι κοινές αξίες θα μας κατευθύνουν στο ερώτημα «πόσο καλά όσα προτείνουμε για την παραγωγή, την κατανάλωση και τη διανομή θα πραγματώσουν τις προσφιλείς μας αξίες» αντί για το ερώτημα «πόσο καλά όσα προτείνουμε για την παραγωγή, την κατανάλωση και τη διανομή θα εφαρμόσουν κάποια ιδεολογική Αγία Γραφή».